

כריתת ברית חדשה עם אבינו שבשמים

נאום בישיבת הפתיחה של הכינוס העולמי של ארגוני בתי הכנסת והקהילות בירושלים

מאת הרב ד"ר נחום לאם

על הקשיים האלה, וביהדות הדתית בתפוצות תמצאו אהדה, אחיזק, ואחיסמך. ונשוב לענייננו. אחריות זו כיצד נמחיש אותה? מהי הדרך להשגת מגמ' תנו? כאן אנו עוברים ליסוד השני של דיונינו: ההכרה שאין הדבר תלוי אלא בנו ובפעילות הנמרצת שלנו.

ישנם כאלה שכנראה נברכו בחוש בטחון מופלג, כאילו אין צורך למאמץ במה שבינו חכמי-המוסר, "השתדלות", מאמץ וזמנה אנושית, ודי לנו לבטוח בה, הטוב ולהשליך עליו ייבנו, והוא בחסדו הגדול יעזור את כל העם לתשובה בקץ-הימים. ואילו אנחנו לא נדחה את הקץ, די לנו להאבק על רשות-היחיד שנשארה לנו, והתשועה הרוחנית תבוא בעתה מלמעלה ממילא. ואין זה אלא רעיון פסול, הווייה נוראה שבעטייה אשלייה ואיכוזב ותיסכול.

כל הדורות נכספו והתגעגעו לאותה תקופה שבה ישוב כל קהל ישראל אל ה'. אנו מתפללים, "חדש ימינו כקדם". אבל יש מחו"ל שלא פירשו פסוק זה כפשטו, כתפילה בה מופיע האדם כחסרי-ישע לפני קונו ומתחנן לפניו שיחדש ימיו ויחזירנו לעבר מזהיר כמות שהיה. הנה מה שאמרו חכמינו בסוף מדרש איכה רבתי: "חדש ימינו כקדם" — באדם הראשון, כמה דאיתא, ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן-עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים.

ראה זה פלא: הנביא מתפלל לחידוש ימינו כקדם, כלומר כשנים קדמוניות, ימי רצון וטוהר וזוהר. באו חכמינו ושינו את משמעות המקרא מן הקצה אל הקצה. לא, "קדם" בזמן, אלא, "קדם" במקום, המקום ממזרחו של גן-עדן ומחוצה לו, אליו נתגרש האדם מגן-עדן. יוצא שאנו מתפללים לחידוש ימינו כאותם הימים שאבינו הראשון גורש מגן-עדן למקום ששוב אין לו דרך חזרה, למקום עמל ויגון.

ובעצם אין הדבר תמוה כלל וכלל. יסוד גדול הורונו בזה חז"ל. לכל אדם ולכל עם יש גן-עדן בעבר שלו, תקופת זהב, מקסימה, שלווה, אשר אליה עורגת נפשו ואליה הוא נכסף לשוב. באו חכמינו וגערו בנו: הרף מן החלום הזה! חלום כזה יכול ליהפך לסיטוט מוסווה. הנסיון לחזור לרחם-העבר דמיון הוא, אמיתות לעצלות ואיוש, מנוס מן המשימה הנוכחית שהעמים עליה הבורא, ויש שגן-עדן כזה הופך לגיהנום. חזון, לא לגן-עדן, כי אם לקדם מגן-עדן; לא לגן-עדן מן המוכן, שהכין לך הבורא ללא נקיפת אצבע, כי משם גורשת ותיגרש עוד הפעם. חזון למקום שעליך לעבוד בזיעת אפך, לטעת ולקצור ולבנות בעצמך ובעוצמתך, בדמעתך ובדמך, למקום שאתה תעשה ממנו גן-עדן. זהו, "חדש ימינו כקדם", שתתאמץ ותשתדל ותבנה ותהפוך את עולמך האפרורי והמועמם והמאובך והמעורפל לגן-עדן מלא זיו וטוהר.

ארץ זו נתחדשה על יסוד זה של פעלתנות. מדינה הוקמה, ממשלה נתב-ססה, חברה הושתתה עליו. הבה ונתחדש וניבנה גם ברוח וגפש, בארה"ב ובאנגליה, בצרפת ובדרום-אפריקה, בארץ ובחוץ-לארץ. השואה הרוחנית החשאית של התבוללות וטמיעה היא האתגר ההיסטורי של דורנו. אסור לנו לחכות בחיבוק ידים להרהור תשובה שירד בדרך נס מן השמים. נתחדש כמקדם לגן-עדן. כי אין הדבר תלוי אלא בנו.

זמן לאמצעים חדשים

כאן לפנינו היסוד השלישי לכנס זה. התורה שלנו היא תורה עתיקה, אבל היא גם חדשה, ויש בכוחה להתחדש ולהתרגען בכל דור ודור. אותה התורה ללא שינוי ותמורה פושטת צורה ולובשת צורה, ויש בה כדי לספק דרישותיהם המטפיסיות, הקיומיות, הרוחניות, האישיות של כל דור ודור. אמונה זו היא המדרבנת אותנו: אותה התורה שהאירה לנו במלך ישראל וביבנה שלאחרי החורבן; בגלות ואשכנז ובגלות ספרד; בכפרים ובכרכים; בכל המקור מות והאקלימים במרוצת כל שנות נדודינו על כל גוויניהם ושינוייהם; תורה זו ששמרה עלינו ושנאנחנו שמרנו אותה ועליה בכל התקופות; תורה זו היא חיינו ואורך ימינו גם בעידן המודרני הטכנולוגי, התקופה האטומית-הסילונית. אנו שואפים לחדש ימינו כמקדם לגן-עדן. למרבה הצער אי-אפשר לשקם ולשחזר את הגן-עדן של העיירות היהודיות המפוארות של העבר. אבל אפשר ליישם את אוצרות התורה לדורנו אנו ולחיות ולהבנות ממנה בצורה שתמשוך את כל בני הדור. אנו מאמינים באמונה שלימה, ללא צל של ספק, שאפשר לעשות את זה ומוכרח לעשות את זה ללא ריפורמה וחצי-ריפורמה. יש אמנם שבעים פנים לתורה, אבל החידוש השבעים ואחד פסול הוא. למצוא שפה משותפת עם הדור החדש, להקנות את ערכי-היהדות הקדושים באמצעים חדשים, אין פירושה ח"ו לנגוע בתמימותה של התורה. אין לך חכם כבעל נסיון, ויש לנו נסיון מר וממושך עם הריפורמה שערערה את יסודות ההלכה והרסה את כל הבנין. התורה הזו רעננה היא, לא נס לחה, ועל כן מאמינים אנו, בלבב-שלם, שיש לה ולנו סגולה אלוהית שנוכל להיות באורה ללא פגם ושינוי בכל זמן ועידן, לרבות הנוכחי, ומבלי להתבודד בקרן-זווית. רק אם נעמול וניגע, בלי צעקות וחרמות, להתמודד עם המציאות החדשה, שהיא מתחדשת חדשים לבקרים, ולא עם המצב שהיה קיים אי-פעם; רק אם נתייחס

כל קצווי-תבל באנו לאכסניא נכבדה זו בכדי להפגין גם את מרכזיותה של ארץ-ישראל בהשקפת-העולם שלנו, וגם את חיוניותה, ערנותה והת-עצמותה של היהדות-הדתית בתפוצות. אבל לא רק לשם הפגנה, בחינת, ברוב עם הדרת מלך", באנו, אלא גם לטכס-עצה בחינת, "אשר יחדו נמתיק סוד". אמת נכון הדבר: הרבה הישגים נכבדים יש לזקוף לזכותנו — רשתות של בתי-ספר כל-יומיים, ישיבות ובתי-כנסת מפוארים, חיים צבוריים דתיים, ואורה חיים דתי בקרב רבבות בני עמנו, עמידה במערכה בלתי-פוסקת נגד מכלול כחות שליליים שהם בעוכרינו, ובעיקר נגד זרם ההתבוללות ונישואי-תערובת.

אבל לא באנו לכנס זה לתקוע בחצוצרות תעמולה ולהסתפק במחמאות הדדיות. אם יהיה לדיונינו כאן ערך ותועלת, עלינו לדבר בגילוי-לב וללא צביעות מנומסת. מי שעניינים פקחות לו לראות את מצבנו היום, יודעו למראה הסיוט הנורא של התנכרות יהודים ליהדות עד כדי ירידת דור שלם לטמיון ושל ריסוק הזהות היהודית גם בארץ וקל-וחומר בחו"ל. תסלחו לי על כך שאיני ממתק את האמת המרה. עלינו להודות קבל-עם-ועדה על האמת הנוראה שבימינו נמצא כל העם כולו באמצע תהליך של שואה איומה, שואה רוחנית חשאית, שהקרבות, "מתנדבים" אליה להקריב את עצמם על מזבחה. זכינו למדינה ריבונית, אבל בעיית היהדות העולמית טרם באה על פתרונה. באנו אל הנחלה, אבל עוד לא אל המנוחה. שואת-הגוף, נוסח פורים — "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים" — נסתיימה לפני כחצי-יובל שנים. אולם שואת-הנשמה היהודית, נוסח חנוכה — "להשכיחם ותרתיקם ולהעבירם על חוקי רצונך" — היא בעצומה. גל של עם-הארצות מציף את קהילותינו; מבול של זימה ונישואי-תערובת ושטפון של התנכרות והתכחשות עובר על ראשינו. אם במידת-מה הצליחה היהדות האורטודוקסית להתבצר ולהתחזק, אין זה פוטר אותנו מלדאוג ולהצטער ביגון מר, עד דכדוכה של נפש, על סכנת אבדון של חלק הארי של המוני העם. אנו שהיינו עדי-ראיה בשואה הראשונה לחטא הדממה ופשע האדישות, אנו באנו לכאן להצהיר שלא נוותר אפילו על נפש אחת מישראל, שלא ידח ממנו נידח. באנו להתייעץ בצוואת כיצד לעמוד בפרץ, כיצד לעצור את המגפה הרוחנית הזאת, כיצד להתקיים, ולהמשיך ולהתאושש לקראת חיים יהודיים שלמים יותר.

אחריות לכל העם כולו

בכן, מה הם קווי-היסוד שדיונינו בכנס הזה יתנהלו עליהם? היסוד הראשון כבר רמזתי אליו. ענייננו ודאגתנו הוא לא רק לאלה שנקראים דתיים באופן רשמי, אלא לכל העם כולו. אנו רואים את עצמנו כאחראים לכל העם, בתפוצות ובמדינה. לא נרשה לשום קבוצה, הן מימין הן משמאל, הן קנאים הן שאננים, להדיח אותנו לקרן-זווית, להפוך אותנו למין כה, להושיב אותנו במין שמורת-טבע לבעלי-חיים התולכים ונעלמים מן העולם ורוצים להחזיקם לשם תערוכות במוזיאונים. לא כת אנחנו, שאבד עליה הכלח, לא קבוצה נידחת, לא מפלגת-מיעוט, שאפשר לנטרל אותה באמצעות סיפוק כמה מדרשותיה כדי, "שלא יבל-בלו את הראש". אנחנו ממשיכי המסורת והקדושה של כל העם ולשם כל העם, ואם כי מיעוט אנחנו היום, הלא נהיה, בעזרת ה', לרוב מחר-מחרתיים. כל יהודי, באשר הוא יהודי, יקר לנו לאין-ערוך. חלקו בתורה שווה לחלקו של כל אדם אחר בישראל, כי התורה היא מורשת קהילת יעקב — כולה.

רגש זה של אחריות, מבוסס על האופטימיות שלנו. רבי נתן איש רומא, בעל "הערוך", מגדיר את המושג "אחריות" על יסוד מלת, "אחרית", כלומר עתיד והמשך בלתי-פוסק. לפיכך נחשבת הקרקע בהלכה בתורת, נכסים שיש להם "אחריות" שאפשר לגבות מהם שטר חוב, שקרקע יש לה, "אחרית", היא קיימת לעולם, שלא במטלטלין. והנמשל: כל המאמין באמונה שלימה שעתידיה ישראל לחזור לאביה שבשמים, בעל כרחו יקבל על עצמו את האחריות לעם זה לכל הסתעפותו, אחריות מוסרית ומעשית המבוססת על אדני הבטחון באחריות. אדם שלא אמר נואש להשלת התורה ולהחזרת עטרה ליושנה לא ישתמש מאחריותו כלפי כל יהודי ויהודי בעולם.

בנו תלוי הדבר

אן עלי להוסיף בסוגריים: המשימה שהוטלה עלי היא להתוות את הקווים הכלליים לדיון במצב העולמי של יהדות התורה. אינני מתעלם כלל וכלל מן המאבק הקשה ומן הבעיות החמורות הפוגעות בצבור הדתי בארץ — משאלת, "מי הוא יהודי" ועד לפרשת עולי גרוזיה, דברים הפוגעים בצפורי נפשנו בכל אתר ואתר. לא נצליח בעימות זה על-ידי זריקת אבנים ומעשי אלימות, אבל גם לא בזכותה של הריטוריקה על, "אהבת ישראל". אין לי מפתח מן המוכן לפתרון כל הבעיות האלה הנוגעות בבבת-עינינו. ואפילו לוא היה לי מפתח שכזה, לא זה מקומו. אבל אנו מאמינים בני מאמינים שסוף-סוף תתגברו

לטכס כעין כריתת-ברית, שיכלול את מרבית העם ככל האפשר. הברית אליה אני מתכוון תהיה ברית כפולה, גם בין אדם למקום וגם בין אדם לחברו, כי שניהם רפויים בידינו היום. שמא הגיעה השעה, אחרי הסתר-הפנים הארוך שעבר עלינו, לחזק ולאושש את היסודות עליהם אנו חיים ושהם שווים לרוב עמנו אם לא לכולנו, לחזקם פן נינתק חלילה לגמרי מברית-אבות אשר שמרה עלינו כל הדורות. אם תרצו, דברי חלומות הם אלו. ובכן, שמעו-נא את החלום הזה אשר חלמתי.

הסכנה הבטחונית האזורית פגה קצת. מבפנים, נתמעטה במידה מסוימת הקיצוניות מכל הצדדים. אבל יד פרעניות-ההתפוררות עוד נטויה עלינו. המשיח עדיין לא בא.

אז יקומו אנשים מכל המחנות, אנשים כנים וחכמים ונבונים, אנשים שידעו שאין עתיד למדינה ולעם כשהם מנותקים מן התורה ומן העבר וממה שלמעלה מהם, ושללא על הלאומניות בלבד יתיה העם. ויעמדו ויאמרו, הנה עברו עלינו המים הזידונים של אימת-החרב מבחוץ ומלחמת-תרבות מבפנים, הנה נתחזק ונתאזר, פן ישטן השטן עוד הפעם, ונעשה כמעשה אבותינו. שאבותינו כשהיו עומדים על סף תקופה חדשה היו אומרים איש לרעהו, הנה אין איש ממנו יודע מה יוליד יום ומה יקרה את בנינו אחרינו. בואו ונכרתה ברית למען ידעו כל דורותינו כי עם אחד אנחנו אנשים אחים בני אב אחד כולנו. וככה היו אבותינו כורתים ברית עם ה' אלקי ישראל, ולא ברית-חדשה היתה כי אם לברית-חדשה ורומה-חדשה לקיים את הברית שכרת אברהם אבינו בין הבתרים, ומשה עבד ה' בברית סיני ובערבות מואב, ויהושע בשכם לפני מותו.

וכה יאמרו זקנינו חכמינו ונבונים בדורנו: אף כי יודעים אנחנו כי רבים מאחינו אינם יודעים את שם ה' הלא רבים שואלים, "מה שמו". ואין אנחנו יודעים מה לאמר אליהם, כי ימים רבים אשר אין חזון בישראל. על כן לא נפרש להם את השם, כי יהיה אשר יהיה. ואם לבם לשמים ואם שואלים לשמו באמת ובתמים, הלא יחוס עליהם וישמע אותם מן השמים מעון קדשו. כי הנה בנינו אשר גלו משולחן אביהם ועברו בגיא-צלמות ובכבשן-האש ואבדו שש מאות רבבות אחים ואחיות זקן וטף, ושבנו לגבולם מעבר לימים של דם ושל דמעות, האם לא ירצם אביהם, האם לא ישיבום על שולחןם אף כי לא יקראו לו, "אבא, אבא" בשמו? כן הדבר הזה, ואף כי רק יקראו, "מה שמו" הוא ישמע מן השמים מכוון שבתו, כי הוא ידע את לבב כל בני האדם, וראה בסבלותם וגם ראה את כל מה שעשו בארץ הזאת אשר נשבע לאבותיהם לתת להם. ואף כי אנחנו לא ידענו מה לאמר אליהם, הוא מן השמים ישמיעם קולו ויודיעם שמו ויקרב אותם כאשר קירב את אבותינו. אשר על כן לא נכבד עליהם בברית זאת לאמר להם עשו כך ואל תעשו כך, כי הם אודים מוצלים מאש ומאשים רבים, ובגופם ונפשם פצע וחבורה ומכה טרייה, לא זורו ולא חובשו ולא רוככה בשמן.

הנה נכרתה ברית עם אלה את אשר לשמו שואלים ואשר עליו הורגנו כל היום, אשר הוציאנו ממצרים והביאנו מגיא התריגה אשר באירופה אל ארץ המדה טובה ורחבה ואל ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו. והנה נכרתה ברית איש את רעהו כל איש ישראל, תושבי הארץ ובני התפוצות, יוצאי אשכנז ויוצאי ספרד ותימן, עשירים ועניים, זקנים עם נערים, אלה העושים מצוות ה' ולומדי תורתו ואלה אשר עוד לא שמעו שמעו ורק התחילו לשאול, "מה שמו", אלה העומדים מימין ואלה העומדים משמאל ואלה שאינם יודעים בין ימינם לשמאלם. כולנו ניצבים היום כעם אחד בארץ. וכשם שתורנו לעיר הזאת המאוחדת, כן נהיה לעולם לעם אחד ולא נהיה להרבה שבטים העוינים זה לזה, כי אם כאברים של גוף אחד.

ובבואנו לברית הזאת ברית ירושלים ידעו כל עמי הארץ וכל שרי הגוים וידעו בנינו שיבואו אחרינו, כי בני עם אחד הננו בארץ הזאת ובחוצה לארץ. ואם לכל עם ועם ולכל לשון ולשון יש בני-ברית אשר אם יפול האחד — השני יקים אותו, ולנו בני ישראל אין בן ברית מבין הגוים, הלא כרתנו היום הזה ברית עם ה' אלקי ישראל ואיש עם אחיו פה היום בני אברהם יצחק ויעקב, ומה לנו לברית עם הגוים כי אנחנו עם לבדד ישכון.

את הקרבנות כבר הקרבנו באלפינו ובמיליונינו, ואת הדם כבר הזינו וימים רבים לא יכילום, ובדם ובמים ובאש טבלנו שליש מעמנו. על כן קיבלנו על עצמנו את החסד אשר נעשה איש עם רעהו ועם כל בית ישראל לעולם ועד, ואת השבועה אשר נדרוש את פניו ונשאלה לשמו עד שנדעוהו. וענו ואמרו כל איש ישראל אשר יתיה שם או הוא או שלוחו:

ברוך האוהב לרעהו כמוהו. ואמר כל העם אמן.
ברוך הדורש בשלום העם היושב בציון ובשלום העיר הזאת. ואמר כל העם אמן.

ברוך אשר עינו פקוחה על כל איש מישראל להטיב לו בגולה ובנכר. ואמר כל העם אמן.

ברוך אשר לא ישכח את קדושי הדורות ואת הרוגי השואה ואת חללי מלחמות ישראל המחודשת. ואמר כל העם אמן.

ברוך הנותן מהונו לבני בית ישראל ומוסדות התורה והצדקה. ואמר כל העם אמן.

ברוך הבוחר בתורה והלומדה ומלמדה לבניו אחריה. ואמר כל העם אמן.
ברוך הבוחל בפריצות והשומר את משמרת הטהרה לבלתי עשות כתועבות הגוים. ואמר כל העם אמן.

ברוך שאינו נותן מנוחה לנפשו ורוחו פועמת בקרבו לשמור ולעשות ככל דברי ברית אבות אשר מאז ומעולם. ואמר כל העם אמן.

ברוך המואס בגולה ועולה לארץ הקדושה. ואמר כל העם אמן.

ברוך השואל, "מה שמו" וברוך השואל, "מה אומר אליהם". ואמר כל העם אמן.

זהו החלום אשר חלמתי. לא שלשה ימים ולא שלוש שנים נאלץ להתכונן ולהתקדש. לא כל העם יצטרף, והקטרוג והלעג יבואו מרבים אשר יעמדו מנגד. אבל יש בהצעה זאת כדי לאחד לזרז ולעורר ולקרב אותנו למי שכרת ברית את אבותינו בימי קדם. ברוך יהיה אשר ישים לבו ומחשבתו לרעיון זה וברוך אשר יתן ידו להמחשת ההתקרבות הכפולה הכרוכה בו.

וברוך ה' אלקי ישראל אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם עמו; שומר הברית וזוכר חסדי אבות הוא יביא גואל לבני בניהם ויחדש ימינו כקדם אמן.

בהבנה וחיבה לרוב העם שפשוט אינו מבין אותנו, ונתייחס בתוקף ועוז בעימות עם אלה הנוקטים באידיאולוגיה של כפירה גלויה או סתומה, בתנאי ש, נדבר אל הענין; רק כך נוכל לבלום את זרם ההתכחשות ליהדות. והדברים אמורים לא רק לגבי התפוצות, אלא גם לגבי המדינה שהריפורמה התחילה להסתגל אליה טיפין-טיפין, והלואי שהטיפין האלה לא יצטרפו עד שיגיעו ח"ו לדי מבוך.

*

במתח בין שני סימני-שאלה

שלושה יסודות אלה, הם לדעתי ההנחות של הכנס הזה: הוזהרות עם כל העם וקבלת האחריות עליו; פעילות נמרצת של השפעה ושיכנוע שתביא לידי קבלת התורה על כל העם; והכרה מוחלטת שזאת התורה, ללא שינויים ופשרות, יש לה מה להגיד לדורנו אנו בשפה ברורה ובצורה מובנת ומתקבלת. אמרתי בראשית דברי שאנו נמצאים באמצע של שואה-רוחנית חשאית. ואמת הדבר, אף כי מר הוא וצורם את האוזן, אבל לא כל האמת. ניתן להוסיף שיש גם יסוד לתקווה, כי אור וחושך משמשים בערבוביה. יש אורות כשם שיש עננים. בארץ מאז מלחמת ששת הימים, ובתפוצות מאז המרד התרבותי של הנוער, נראו ניצני סימנים של פתיחות חדשה לדת ולאמונה. שידור-המערכות הביא ליד כך שהדור החדש מבקש משמעות לחייו בדרך שדור האבות, הממוסד, אף לא הרגיש בקיומה. יש צמאון לא רק לגלות את הזהות, אלא גם למשהו טראנסצנדנטי, חיפוש למשהו מעבר לעולם החמרי והטכנולוגי על כל הדה-הומניזציה שלו. יש לנו קהל חדש של מקשיבים אם רק נרצה ללמוד כיצד לדבר אליהם. כאשר ה' נתגלה למשה מתוך לבת האש וצויה עליו שליחותו הגדולה, אמר משה רבנו, "ואמרו מה שמו, מה אומר אליהם"? שתי שאלות אלה גורליות הנה. אנו חיים במתח בין שני סימני-שאלה אלה, בין "מה שמו" ל"מה אומר אליהם". כל זמן שיש אלה השואלים, "מה שמו", שומה עלינו החובה הקדושה לשאול את עצמנו, "מה אומר אליהם", לפתח דרכי התקשורת וההסברה, קירבת הנפש וקירבת המוח. זוהי השליחות שלנו. אשרי שזכינו לכך שבדורנו התחילו לשאול אותנו, "מה שמו", ואוי ואבוי לנו אם אנו לא נשאל את עצמנו בתום לב, "מה אומר אליהם" לאלה אשר התחיל לפעם בלבם הד של אמונה מדורות קדומים.

*

נעשה כמעשה אבותנו

בסיום דברי, אני מבקש מכם שתתירו לי לעבור מן התחום של עניינים מידים אל תחום דמיוני, לציור אידיאלי של מה שיש לאל ידינו להשיג לטווח ארוך. בדמיוני, אני מציג לפני קהל נכבד זה רעיון בדחילו ורחימו, ואני מוסר רק ראשי פרקים — גידים ועצמות, ולא עור ובשר. הדבר הזה לא נעשה מזה אלפים שנים. אבל לדעתי הזמן גרם שנחשוב על זה בדורנו אנו. והוא: חידוש הברית, שעליה מבוסס קיום עם ישראל וכל אמונתו ותורתו ותקוותו. אנחנו שעברנו את השואה ושהשגנו את הריבונות, אנחנו שנמצאים כיום במה שכנינו השואה-הרוחנית החשאית, בעידן-דרייתא ובעלמא-דפרודא, אנחנו זקוקים למשהו דרמטי, היסטורי, חד-פעמי, שיחזק ברכים-כושלות, שינצל את הסיכויים הקלים להתחדשות-רוחנית ולתשובה, שיעורר את כל אדם מישראל לחדש את התחייבותו והתמסרותו למה שהוא קדוש לכולנו. כוונתי

משרד הדתות האזורי בשותף עם רבני הדרום
עיריית רחובות והמועצה הדתית

יום עיון

עם מלאת שלושים להסתלקותו של

הרב ר' שלמה הכהן קוק והרבנית יהודית
והילדים מנחם דן ונחמן נתן

יום ה', כ"ו טבת תשל"ב (13.1.72)
בבית התרבות, רח' הבנים, רחובות

התועדות רבנים בדרום בלימוד משניות

דברים לזכרם

מר שמואל רבטמן, ראש העיר

הרב שמחה ירושלמי, יו"ר המועצה הדתית

שר הדתות ד"ר זרח ורהפטיג

הרצאות

כבוד המהנה, הרב אברהם יצחק הכהן קוק

(ישיבת בית אליהו ישמח משה)

הרבנות והשיפוט הרבני, הרב חיים דוד הלוי, רבה של ראשון לציון

ר' נחמן מברסלב חייו ושיטתו (מאתיים שנה להולדתו)

השופט ד"ר יעקב בזק

פרשנות רש"י על התורה

הרב יהודה קופרמן (מנהל מכללת ירושלים)

האתגר של הביולוגיה המודרנית לדת וחברה

ד"ר יחיאל דובוב (קינג קאלג' לונדון)

פרופסור אורח באוניברסיטה העברית וכבר אילון

סיכום

הרב י"א איתמר (מנהל אזור ירושלים והדרום במשרד הדתות)